

Gönderim Tarihi: 04.01.2024

Kabul Tarihi: 04.04.2024

TÜRKÇEYİ SADELEŞTİRME GAYESİ İÇİNDE BİR CUMHURİYET DERGİSİ: DOĞUŞ

A Republic Journal with the Aim of Purifying the Turkish: Doğuş

Muhammed ÇİTGEZ

Dr. Öğr. Üyesi; Kafkas Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
muhammedcitgez@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4867-5624

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Dil, ait olduğu döneme göre kendini yenileyebilen ve karakteristiğindeki özellikleriyle kullanım sıklığını güncelleyebilen canlı bir varlıktır. İslamiyet'in kabulü ile dilimize giren Arapça ve Farsça, Tanzimat Dönemi'nde alıntılanmış Batı kaynaklı sözcükler, Türkçenin söz varlığı yapısında birtakım farklılıklar meydana getirmiştir. 12 Temmuz 1932'de kurulan Türk Dil Kurumunun çalışmalarıyla Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal bir yazı ve konuşma dilini meydana getirebilmek amacıyla Türk Dil Devrimi gerçekleştirilmiştir. Çağdaşlaşma yolunda atılan bu adımla birlikte bu dönemde Anadolunun birçok noktasında Halkevleri açılmıştır. Halkevlerinde buldukları yöreyi hatta tüm ülkeyi ilgilendiren kültür, ekonomi, tarım, spor, sağlık gibi birçok problem üzerinde durulmuş; ülke reformuna katkıda bulunabilecek faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda Halkevlerinin çıkartmış olduğu önemli süreli yayınlar da olmuştur ve bunlar dilde sadeleşme konusunda çabalar göstermiştir. Bu halkevi dergilerinden birisi olan ve Kars'ta yayımlanan Doğuş dergisi, döneminin toplumsal sorunlarına değinmiş, hemen hemen her alanda yazarların kaleme aldığı bir dergi olmuştur. Fahrettin Kırzioğlu öncülüğündeki Doğuş'ta Türk dili, Türk edebiyatı, Türk tarihi üzerine birçok yazı yazılmıştır. Soyadı kanunu ile soyadı arayanlara soyadı teklifleri yapılmıştır. Bununla birlikte Türkçenin sadeleştirilmesi amacıyla yabancı kökenli sözcüklere Türkçe öneriler getirilmesi için Öz Türkçe Yazı Müsabakası adıyla bir yarışma düzenlenmiştir. Bu çalışmamızda Türkçeyi sadeleştirme/saflaştırma gayesiyle dergiye gönderilen yabancı kaynaklı sözcükler ve bunlara karşılık olarak önerilen yeni sözcükler üzerinde durmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Doğuş, Kars, Türkçe, Halkevleri, saflaştırma çalışmaları

Abstract

Language is a living entity that can renew itself according to the period it belongs to and update its frequency of use with its characteristic features. Arabic and Persian words that entered our language with the adoption of Islam and Western words borrowed during the Tanzimat period have created some differences in the vocabulary structure of Turkish. With the work of the Turkish Language Association, which was established on July 12, 1932, the Turkish Language Revolution was carried out under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk in order to create a national written and spoken language of the Republic of Turkey. With this step taken towards modernization, community centers were opened in many parts of Anatolia during this period. In community centers, many problems such as culture, economy, agriculture, sports and health that concern the region and even the

whole country were discussed, and activities that could contribute to the reform of the country were carried out. In this sense, there have been important periodicals published by community centers, and these have made efforts to simplify the language that forms the basis of our work. *Doğuş*, one of these community center journals and published in Kars, touched upon the social problems of its period and became a magazine in which articles were written in almost every field. Under the leadership of Fahrettin Kırzioğlu, many articles on Turkish language, Turkish literature and Turkish history were written in *Doğuş*. With the Surname Revolution, surname offers were made to those looking for a surname. In addition, a competition called Pure Turkish Writing Competition was organized to simplify Turkish and to bring Turkish suggestions for words of foreign origin. In this study, we'll undertake to focus on the foreign words sent to the journal with the aim of simplifying/purifying the Turkish language and the new words suggested in response to them.

Keywords: *Doğuş*, Kars, Turkish, Community Centers, purification studies

1. GİRİŞ

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlama ve düşünceleri ifade edebilme amacıyla kullanılan sembollerin ve kuralların bir sistemidir. Dil, insanlar arasındaki etkileşimi kolaylaştırmak, bilgi aktarmak, kültürü paylaşmak ve sosyal bağları güçlendirmek için kullanılır. Dildeki sözcüklerin anlamları, genellikle sesleri veya görünüşleri ile ilişkili değildir. Dil, belirli bir kültür veya topluluğun anlaşmasına dayanır ve sınırsız sayıda yeni cümle ve ifade üretebilecek esneklikte bir yapıya sahiptir. İnsanlar, sürekli olarak yeni ifadeler ve cümleler oluşturabilir. Dil, zaman ve mekânın ötesinde bir iletişim yeteneğini bünyesinde barındırır. Geçmiş veya gelecek olayları, hayalî durumları ifade edebilir, nesiller arası bilgi ve kültür deneyimi aktarımını sağlayabilir. Dil aracılığıyla gelenekler ve değerler sonraki nesillere iletilir, sürekli olarak değişir ve evrim geçirir; içinde bulunulan şartlara göre yeni kelimeler oluşturulabilir, anlamlar değişebilir ve dilin yapısı bunun neticesinde zaman içinde gelişip farklılaşabilir.

Toplumsal normlar, ilişkiler ve kültürel dinamikler dil üzerinde etkilidir. Dil, bireylerin sosyal bağlantılarını kurmalarına, topluluklarıyla etkileşime girmelerine ve birbirleriyle anlamlı iletişim kurmalarına yardımcı olan bir araçtır ve bir topluluğun kültürünü yansıtır, bunları taşır; gelenekler, inançlar ve kültürel değerlerin bir aktarıcısı olur. İnsanların sosyal ve kültürel varlıkları arasında iletişim kurmalarına olanak sağlayan bir araç olmakla birlikte, canlı varlıkların düşünce ve duygularını ifade etmelerini de sağlar. Dilin canlılık özellikleri, sürekli değişim, etkileşim ve kültürel zenginlikle bağlantılıdır. Bu anlamda,

“İletişimin temel unsuru olan dil yolu ile insanlar, kendilik bilincine varırlar ve dil yoluyla ‘biz’ ve ‘öteki’ arasındaki sınırı çizerler. Dil mitlerin sembollerin ve geleneğin tarihöncesi çağdan bugüne taşıyıcısı olarak

algılanır. Dile ilişkin bu iddialar, dilin biz ve öteki arasındaki yaptığı ayrım, milli kimliği kurmaya katkıda bulunur. Dünyanın milletlere ayrıldığı ve dilin de en görünür ve dışsal bir ayrıştırıcı olduğu iddia edilir. Farklı dile sahip olma farklı bir millete aitliği imlediğinden bu da farklı bir devlet kurmayı meşrulaştırabilir.”

diyebiliriz (Çelik, 2005, s. 198).

Dilin canlı bir varlık olduğu kanısından hareketle Türk dili, tarihî seyri içinde her dilin doğasında olduğu gibi birçok dille etkileşimde bulunmuş, aralarında sözcükler alıp vermiştir. Bu etkileşimler, kimi zaman sözcük düzeyinde kimi zaman da ek düzeyinde olmuştur. Alıntı sözcükler, Türk dilinin söyleyiş özelliğine ve dil bilimsel yapısına göre değişikliklere uğramıştır. İslamiyet’in kabulü ile dilimize yoğun bir şekilde Arapça, divan edebiyatının etkisiyle Farsça, Tanzimat edebiyatının etkisiyle de Fransızca vb. Batı dillerinden sözcükler girmeye başlamıştır. Tanzimat Dönemi’nde sözlü dil ile yazı dili bağlamında yaşanan temel dil sorunu, saray dili ile halk dili arasındaki uçurum olmuştur (Kaynar & Kalkan, 2019, s. 452). Bu alıntılama devirleri, *dilde zenginleşme* ve *dilde yabancılaşma* olarak nitelendirebileceğimiz iki cephede yeni tartışmalara sebebiyet vermiştir.

2. ATATÜRK VE TÜRK DİLİ, DİL DEVRİMİ

“*Dil devrimi*” terimi, genellikle bir dilin yapısında veya kullanımında büyük ve hızlı değişiklikleri ifade eder. Bu tür değişiklikler, dilin resmî normları, yazım kuralları, kelime dağarcığı veya dil bilgisi üzerinde yapılan geniş kapsamlı reformları içerebilir. Dil devrimleri, genellikle dilin standartlaştırılması, modernleştirilmesi veya mevcut dil bilgisi ve yazım kurallarının temelde değiştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bir eylemdir. Dil devrimleri, genellikle toplumun eğitim düzeyini artırmayı, iletişimi kolaylaştırmayı ve kültürel birliği güçlendirmeyi amaçlar; ancak dil devrimleri tartışmalı olabilir, çünkü mevcut dil bilgisi ve yazım kurallarını değiştirmek, bazı kişiler için geçmişle kopuş gibi algılanabilir. Bu tür devrimler genellikle dil bilimciler, yazarlar, eğitimciler ve uzmanlar tarafından yönetilir ve genellikle hükümet veya dilin resmî otoritesi tarafından desteklenir.

Dil planlaması olarak adlandırdığımız çağdaşlaşma ve millileşme hareketinin ilk aşaması Harf Devrimi’dir (Çelik, 2006, s. 194). 1 Kasım 1928 tarihli, 1353 sayılı “*Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun*” ile gerçekleşen Türk Dil Devrimi bu kapsamda örnek gösterilebilir. Bu devrim, Osmanlıca alfabeden Latin alfabesine geçişi ve aynı zamanda dil bilgisinde ve sözlükte de köklü değişiklikleri içeriyordu. Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arap alfabesinin yerine Latin alfabesinin getirilmesi ile okuma

yazma öğreniminin kolaylaştırılması ve dilin standartlaşma sürecinin hızlandırılması hedeflenmişti. Bu tür bir dil devrimi, genellikle dilin daha sadeleştirilmesi, anlaşılabilirliğin artırılması ve dilin daha geniş bir kitle tarafından kullanılabilir hâle getirilmesi amacını taşımaktadır. Bu anlamda Türk Dil Devrimi, Türkiye'de 1928-1938 yılları arasında gerçekleşen dilde köklü değişiklikleri içeren bir reform sürecidir. Bu devrim, Türkçenin modernleştirilmesi ve sadeleştirilmesi amacını taşımaktaydı. Dil Devrimi'nin temel hedefi, dilin daha kullanılabilir ve anlaşılabilir bir hâle getirilmesi suretiyle Türk toplumunun eğitim düzeyini yükseltmek, kültür birliğini sağlamak ve toplumsal dönüşümü desteklemektir. Türk Dil Devrimi alfabe değişikliği, yabancı kökenli kelimelerin Türkçeleştirilmesi, dil bilgisi ve sözlük çalışmaları ile eğitimde dilin kullanımı gibi temel unsurları bünyesinde taşımaktadır. Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli yabancı kelimelerin Türkçe karşılıklarıyla değiştirilmesi amaçlanmış ve bu, dilin daha saf ve Türkçe odaklı olmasını hedeflemiştir.

Atatürk, sadece Türkiye'nin politik lideri olmakla kalmamış, aynı zamanda ülkede büyük sosyal, kültürel ve dil üzerinde önemli değişikliklere de liderlik etmiştir. Atatürk'ün dil konusundaki çabaları, yukarıda kısaca bahsettiğimiz Türk Dil Devrimi olarak adlandırılan bir dizi reformu içermektedir. Bu reformlar, Türk dilinin modernleştirilmesi, sadeleştirilmesi ve ulusal kimliğin güçlendirilmesi amacını taşımaktaydı. Bu bağlamda Atatürk'ün Türk dili üzerine yaptığı en önemli atılımlar olarak Türk Dil Kurumunun kurulması, alfabe değişikliği, yabancı kökenli kelimelerin Türkçeleştirilmesi, dil bilgisi ve sözlük çalışmaları, eğitimde Türkçe merkezli bir müfredat, Türk dil kurultaylarını vb. ini sayabiliriz. Bu devrimler, Türk dilinin modernleştirilmesi ve ulusal kimliğin güçlendirilmesi açısından önemli adımlardır. Atatürk'ün dil konusundaki bu çabaları, Türkiye'nin dil politikalarını şekillendirmeye ve Türk dilinin standartlaşmasını desteklemeye günümüzde de devam etmektedir. Türk Dil Kurumu bu anlamda büyük bir görev üstlenmiştir.

Türk Dil Kurumu, Türk Dili Tetkik Cemiyeti adı ile 12 Temmuz 1932'de kurulmuş ve Türk Dil Devrimi'nin önemli bir sonucu olmuştur. Türk Dil Kurumu, dil bilgisi kurallarını düzenleyerek ve Türkçe sözlük hazırlayarak dilde standartlaşmayı ve arınmayı sağlamış, Türkçenin eğitimde ve resmî belgelerde kullanımını teşvik etmek amacıyla çalışmalarda bulunmuş; eğitimde Türkçenin yaygın kullanımını, dilin benimsenmesini hızlandırmıştır. Türkçenin yabancı sözcüklerden tasfiyesi çalışmaları en yoğun şekilde Türk Dil Kurumunun kurulmasını takip eden yıllarda yapılmış, kamu kuruluşları başta olmak üzere tüm ulusun destek verdiği bir

gayret içinde yürütülmüştür (Mihçioğlu, 1992, s. 237). Türk Dil Kurumunun temel görevleri arasında Türkçenin dil bilgisi, sözlük ve yazım kılavuzlarını hazırlamak, dilin doğru ve etkili kullanımını teşvik etmek, Türkçe üzerine araştırmalar yapmak, dilin gelişimini ve zenginliğini desteklemek bulunmaktadır. Türk Dil Kurumunun başlıca faaliyet alanlarını şöyle sıralayabiliriz: dil araştırmaları yapılması; yazım kılavuzları, sözlükler ve dil bilgisi kitapları hazırlanması, dil politikaları vb. Türk Dil Kurumu, Türk dilinin tarihini, yapısını, gelişimini inceleyen araştırmalar yapar. Bu araştırmalar, dilin evrimi, söz varlığı, dil bilgisi kuralları gibi konuları kapsar; dilin doğru ve etkili kullanımını teşvik etmek amacıyla yazım kılavuzları ve dil bilgisi kitapları hazırlamayı önceler. Bu dokümanlar, dilin standartlaşmasını ve kullanımındaki tutarlılığı destekler. Kurum, Türkçe sözlükler hazırlar ve onları günceller. Bu sözlükler, Türkçe kelimelerin anlamlarını, kökenlerini, kullanımını içerir. Türk Dil Kurumu, Türk dilinin doğru ve güzel kullanımını teşvik etmek amacıyla dil politikaları geliştirir. Dilin korunması, zenginleştirilmesi ve evrensel iletişim standartlarına uygun hâle getirilmesine yönelik çabalar ortaya koyar. Türk Dil Kurumu, dilin yaşayan bir varlık olduğunu kabul eder ve dilin sürekli evrimini destekleyerek Türkçenin ulusal bir değer olmasına katkıda bulunur. Kurum, dilin toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ve ulusal kimliği yansıtabilmesi için çeşitli projeler yürütür. Terim üretme çabası içinde, Cumhuriyet Dönemi dil planlamasının ve dil politikasının bir ürünü olarak görülen terim çalışmaları, Türk dilinin bilim dili yolunda atılmış büyük ve önemli bir adım olarak kabul edilebilir (Kahraman, 2017, s. 1311).

Bu devrim, dildeki köklü değişikliklerle birlikte bazı tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur; ancak Türk Dil Devrimi, Türkçenin modernleştirilmesi ve standartlaştırılması konusunda önemli bir adım olarak kabul edilmektedir ve Dil Devrimi'nin etkileri hâlâ günümüzde Türk dilinin yapısını şekillendirmeye devam etmektedir. Çelik'e göre, "*Dile müdahale etmek ve dili mühendislik çabalarına maruz bırakmak hem gelişmiş hem de gelişmemiş milletlerin dili yabancı unsurlardan ve kültürlerin etkilerinden temizlemek için uyguladığı bir yöntemdir*" (Çelik, 2005, s. 198). Yine Çelik'e göre dil planlaması, millî bir dil kurma, millî dili homojenize etme ve modernleştirme gayeleri; tarihsel, toplumsal, coğrafi ve psikolojik bir süreci içinde barındırır ve millî özü meydana getirecek birliği oluşturma ve geliştirme amacı taşır (Çelik, 2005, s. 199-200).

Cumhuriyet Dönemi'nde Türkçeyi yabancı unsurlardan arındırma çabası büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır. Arapça ve Farsça sözcüklerin azımsanmayacak kadarı halk tarafından kullanılmamaya başlamıştır (Tekin,

1994, s. 9-10). Özdoğan'a göre, "Tanzimat döneminden itibaren dil alanında yapılan çalışmaların ve arayışların Kemalist dil devrimiyle nihayete erdiğini, üç dilin karışımından olan Osmanlıca'ya karşı dil devriminin bir ulus dili meydana getirdiğini ve ulus bilinci sağlayarak uluslaşma yolunda önemli ölçüde başarılı olduğunu ifade etmek gerekir" (Özdoğan, 2015, s. 262). Türkçede sadeleşme hareketleri, Türk dilinin yapısı ve kelime dağarcığındaki karmaşıklıkları azaltmayı, dilin daha anlaşılır olmasını ve kullanımı kolay hâle getirmeyi amaçlayan dil politikalarını ifade eder. Bu hareketler genellikle Türkiyede dilin standartlaştırılması, yabancı kökenli kelimelerin Türkçeleştirilmesi ve dil bilgisi kurallarının basitleştirilmesi gibi çabaları içerir. Türkçede sadeleşme hareketlerinin temel örnekleri olarak alfabe değişikliği, yabancı kökenli kelimelerin Türkçeleştirilmesi, dil bilgisi kurallarının sadeleştirilmesi, eğitimde Türkçenin kullanımı ve Türk Dil Kurumunun kurulması sayılabilir. Bu sadeleşme hareketleri, Türk dilinin evrimini etkileyen önemli adımlardır; dildeki değişiklikler ve sadeleşme çabaları zaman içinde devam etmektedir ve dil, sürekli olarak evrilmekte ve gelişmektedir. Balaban'a göre, "Günümüze gelindiğinde bu tartışmaların azalsa da hâlâ devam ettiği görülmektedir. Bugün karşımızda duran en önemli mesele Türkçeye yerleşmiş, Türkçeleşmiş kelimelere karşılık bulup onları atmak değil, dilimize yeni yeni giren veya girmeye çalışan yabancı kelimelere karşılık bulmaktır" (Balaban, 2015, s. 575)

3. HALKEVLERİ

Halkevleri, Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında, 19 Şubat 1932'de kurulan ve toplumsal, kültürel, eğitimsel ve sosyal faaliyetleri desteklemeyi amaçlayan kuruluşlardır. Halkevleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün kültür ve eğitim politikalarının bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar, halkın sosyal, kültürel ve eğitim düzeyini yükseltmeyi, ulusal bilinci artırmayı ve modern bir toplumun temellerini oluşturmayı amaçlamıştır. Aydoğan'a göre,

"10 Mayıs 1931 yılında toplanan CHP kurultayında Türk Ocaklarının yerine, Çekoslavakya'daki 'Sokol' adlı kuruluş örnek alınarak, Halkevleri adıyla yeni bir örgütün kurulması için karar verilmiş ve çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda da 19 Şubat 1932 yılında Ankara'da ilk halkevi açılmış, o günden sonra da halkevleri; Cumhuriyet Halk Partisi'nin birer kültür organı olarak çalışmıştır." (Aydoğan, 2006, s. 101-102).

Halkevlerinin eğitim, kültür ve sanat, toplumsal yardım ve dayanışma, sosyal ve politik katılım, gençlik çalışmaları, köy enstitüleri gibi temel faaliyet alanları vardır. Halkevleri, halkın eğitim düzeyini artırmayı

başlıca hedefi addediyordu. Okuma yazma kursları, konferanslar, seminerler ve kültürel etkinlikler düzenlenerek geniş bir kesime hitap ediliyordu. Halkevleri, Türk kültürünü koruma ve geliştirme amacı taşıyordu ve halk oyunları, tiyatro, konserler, sergiler ve benzeri etkinliklerle kültürel bir doku oluşturmayı amaçlıyordu. Toplumsal dayanışma ve yardımlaşma faaliyetlerine önem veriliyor, sosyal yardım projeleri, ailelere destek, gıda yardımı gibi faaliyetlerle toplumun refahını artırmaya çaba gösteriliyordu. Halkevleri, halkın sosyal ve politik bilincini artırmayı amaçlayarak çeşitli konularda konferanslar düzenliyor; böylece, halkın katılımını teşvik etmeye çalışıyordu. Genç nesillere yönelik eğitim ve kültür faaliyetlerine odaklanan halkevleri, gençliği çağdaş düşünceyle buluşturmayı hedef edinmişti. Şirin'e göre, "*Halkevleri, kuruldukları illerde ve çevresinde bu eksikliği gidermek amacıyla yetişkinlerin eğitimine yoğunluk vererek çalışmalarına başlamıştır.*" (Şirin, 2010, s. 73-104). Köylerde eğitim ve kalkınma faaliyetleri yürüten Köy Enstitüleri ile de yakından ilişkili olan Halkevleri, kırsal bölgelerdeki gençlere eğitim imkânı sağlayarak tarım ve hayvancılık alanlarında da gelişmeleri teşvik etmişlerdir.

Halkevleri, 1951'e kadar faaliyet gösterdikten sonra kapatılmıştır; ancak bu kurumlar, Türkiye'de halkın eğitim, kültür ve toplumsal bilinçlenme sürecine önemli katkılarda bulunmuştur denebilir. Halkevleri, Türk dili, Türk tarihi, Türk edebiyatı bağlamında Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında oldukça önemli bir rol oynar. İlk yazarlık deneyimlerini halkevlerinde yaşayan önemli yazar ve şairler olmuştur. Halk ile mevcut kültürel birikimin paylaşımı da bu noktada son derece kıymetli bir çaba olarak karşımıza çıkmaktadır (Huyugüzel, 1999 s. 400).

4. KARS HALKEVİ VE DOĞUŞ DERGİSİ

Halkevlerinin Anadolu'da yaygınlaşması ile 1933 yılında Kars'ta da Halkevi açılmıştır. Kars Halkevinin açılışıyla ilgili olarak Aydoğan'ın ifadesiyle,

"Türk milletinin geleceğe hazırlanması yolunda bir kültür kuruluşu olarak nitelendirilen halkevleri, bu tarihten sonra bütün ülkede örgütlenme çabası içinde olmuş, adeta bütün ülkede seferberlik ilan edilmişti. Bu bağlamda Kars Vilayeti'nde de Cumhuriyet Halk Partisi'nin gayretiyle 1933 yılında, Millî Emniyet Müfettişi olan Eyüp Saygın'ın başkanlığında 'Kars Halkevi' açılmış oldu." (Aydoğan, 2006, s. 102).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında döneminin şartlarına göre Kars yerel basınının oldukça zengin olduğunu söylemek mümkündür. Arslan'a göre, "*Kars'ın Cumhuriyet döneminde tarihî ve sosyal yapısının oluşturulması,*

eğitimin yerleştirilmesi ve modern toplum oluşturma gerekliliği doğrultusunda faaliyet gösteren gazete ve dergiler, bölgenin kalkınması ve halkın bilinçlendirilmesini sağlamışlardır." (Arslan, 2011, s. 68). Bu dönemde Kars gazetesi, Doğu dergisi, Kars Demokrat gazetesi, Bugün gazetesi, Kars Eli dergisi gibi önemli gazete ve dergiler neşredilmiştir (Arslan, 2011, s. 63). Kars Eli ve Doğu dergileri dil ve edebiyat anlamında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Kars Halkevi ilk açıldığında bünyesinde yedi şube kurmuştur. Çalışmamızı ilgilendiren Dil-Tarih-Edebiyat Şubesi, Kars'ın tarihî envanterini oluşturmakla işe başlamış, sonrasında yöreden derlenen maniler, halk şarkıları, atasözleri gibi birçok dil ve edebiyat örnekleri Doğu'da tefrikalar şeklinde yayımlanmıştır (Aydoğan, 2006, s. 102-103). Kars Halkevinde açılan Dil-Edebiyat Şubesinde folklor, güzel konuşma ve yazma kursları, önemli sanatçılar için özel anma günleri, şiir günleri, özel günler için anma ve kutlama törenleri vs. düzenlenmiştir. Bu şubenin temel amacı, Cumhuriyet'in içselleştirilmesiydi. Atlı'ya göre,

"Dil-Edebiyat Şubesi'nin öncelikli amacı, devrimin ve Cumhuriyetin ilkelerinin kökleşmesine, yayılmasına ve benimsenmesine yardımcı olmaktır. Halkevlerinin açıldığı yıl kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti ile birlikte Dil Devrimi'nin gerçekleşmesine katkı sağlaması amacıyla da kurulan şube, Türk dilinin özgün kimliğine kavuşmasına, Türk diline iyi bir gelecek hazırlanmasına, yerel diyalektler üzerine araştırmaları destekleyerek, yetenekli araştırmacıları ve sanatçıları bu tür çalışmalara katılmaya teşvik ederek, bilgileri yayın ve konferanslar yoluyla yaygınlaştırmaya çalıştı" (Atlı, 2013, s. 34-35).

Bu noktada çalışmamızın esasını oluşturan Doğu dergisi, Kars Halkevi yayınlarının lokomotiflerinden birisi olmuştur. Sarıkaya'ya göre, derginin birinci yıl dönümünde Doğu'un kuruluş ve işleyiş amacı şöyle ifade edilmektedir:

"Doğu, ilk çıktığında sekiz sayfa iken daha sonra bu sayfa sayısı önce on altıya, daha sonrada otuz ikiye çıkartılarak geniş bir hacme ulaştırılmıştır. Bütün çabası Kars'ı ve Kars'a ait değerleri tanıtmak olan Doğu, ulusal ve yöresel konularda yerel düşüncüyü ortaya koyarken, edebiyat ve tarih araştırmaları başlığı altında yer alan bilgiler ile bölgenin tarihi ve edebî örnekleriyle birçok eksikliği dolduracak ilk ve esaslı inceleme ve araştırmaları sunar." Bu bağlamda bir yıl içinde Kars ve çevre illerdeki şair ve halk ozanları hakkında yirmiye yakın tanıtım yazıları ile kaynak bilgi vücuda getirilirken; bölgenin tarihine ve tarihî yapılarına ait fotoğraflar ile dergi zenginleştirilmiştir." (Sarıkaya, 2005, s 11.).

Halkın bilinç düzeyini yükseltmek, Kars ve çevresi öncelikli olmak üzere ülkenin zengin kültür değerlerini ortaya çıkarmak gibi bir eylem planına sahip olan Doğuş, bir süre sonra ülke çapında tanınır hâle gelmiştir. Öyle ki Hüseyin Nihal Atsız da 1942 yılında Çınaraltı dergisinin yirmi yedinci sayısında Doğuş'tan övgüyle bahsetmektedir:

“Türkiye'nin birçok şehirlerinde çıkarılmakta olan türlü türlü dergiler arasında memlekete faydalı olanları, başlarında ciddi birer ilim adamı bulunanlardır. Kâğıt israfından, değersiz yazılar neşrinden başka bir şeye yaramayan dergiler yanında, hakikî ilim tevazuu ile çalışarak ortaya pek ciddi neticeler koyan bu dergiler, Türkiye'nin ilim tarihinde mühim bir yer tutacaklardır... Kars'ta çıkmakta olan 'Doğuş' da bize değerli edebiyat ve halk bilgisi malzemesi veren bir dergiydi. Mahallî incelemeleriyle dikkati çeken ve Kars Lisesinde Türkçe öğretmeni olan Fahrettin Çelik bu derginin ruhunu teşkil ediyordu, Fahrettin Çelik çekildikten sonra mecmua çıkmaz oldu...” (Atsız, 1997, s. 433-434).

Doğuş yaklaşık 600 baskı yapmış, 41 sayı çıkarılmıştır. 1947 yılına kadar sürekliliğini korumuştur. Sonrasında yaşanan sıkıntılardan sonra iki yıl yayın hayatına ara veren Doğuş, 1949 yılında tekrar çalışmalarına devam etmiştir. 11 Ağustos 1951 yılında halkevlerinin kapatılmasını da içeren 5830 sayılı Kanun maddesi ile Doğuş yayın hayatını sonlandırmıştır (Arslan, 2008, s. 47).

Doğuş'ta Türk dili üzerine birçok çalışma yayımlanmıştır. Bunlardan birisi de 2 Temmuz 1934 yılında kabul edilen Soyadı Kanunu ile dergi okurlarına önerilen soyadı öneri listesi olmuştur. Burada da Türkçe kökenli soyadları önerilmeye gayret edilmiştir. Önerilen soyadları şunlardır: *“Acar, Akar, Akgün, Akıncı, Akkemik, Aksoy, Altaş, Altuntaş, Anar, Atay, Ayaşan, Ayata, Aykutlu, Başer, Başkır, Coşkun, Doğu, Erten, Giray, Göh, Gülap, Gün, Hay, Önbilik, Özer, Özsoy, Tacı, Taşarsel, Toğay, Toman, Turğan, Türkan, Uluer, Yücekol”* (Doğuş, 1935/15, s. 7).

Ahmet Cevat Emre'nin *Yeni Yazı Denemeleri* adlı yazısı da Doğuş'ta yayımlanmış dil meseleleri üzerinde durulan başka bir çalışmadır (Doğuş, 1946/10, s. 3). Şirin'e göre,

“Bu yazıda dönemin önemli meselelerinden biri olan 'dil' meselesi üzerinde durulmuş ve özellikle 'yazı dili'nde meydana gelen değişiklikler ele alınmıştır. Fransızca ve Almancanın etkisiyle oluşan Türkçede yeni kelime denemeleri ve deneyimlerden örnekler verilmiştir. Yeni kelime türetme yöntemlerinden biri olan 'birleştirme', 'ön ismiyle türetme' ve 'türetme yöntemleri' üzerinde özellikle durulmuştur.” (Şirin, 2010, s. 73-104).

Bu çalışmamızda Doğuş'un Türk Dil Devrimi sonrasında yabancı kökenli kelimelere Türkçe karşılıklar bulma çabası ile düzenledikleri bir yarışma ve bu bağlamda derginin önerdiği bazı Türkçe karşılıklar üzerinde durmaya çalışacağız.

5. TÜRKÇELEŞTİRME GAYESİ İÇİNDE DOĞUŞ

Türk dilinin saflaştırılması çabası ile yayın hayatının başında olan Doğuş'ta, bir yarışma düzenlenmiş ve o dönemde sıkça kullanılan yabancı kökenli kelimelere karşılık bulunmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yarışmanın düzenleneceği ve yarışmanın devam ettiği önceden şöyle haber verilmiştir:

“Öz Türkçe Yazı Müsabakamız!

Öz Türkçe kelimelerle 50 satırı geçmemek üzere güzel bir mevzu yazarak mecmuamıza gönderenler arasında yazılar değerlerine göre seçilerek birinci, ikinci ve üçüncünün yazıları neşredilmekle müsabakayı kazanan birinciye de mecmuamızın bir yıllık cildli koleksiyonu verilecektir.” (Doğuş, 1935/18, s. 9).

“Öz Türkçe Yazı Müsabakamız Devam Ediyor

Geçen sayımızda açtığımız öz Türkçe yazı müsabakamıza gelen yazılar gelecek sayıda çıkacaktır. Bu iş için koyduğumuz değerli armağanı almaya çalışınız, yazınız-gönderiniz, tarihini deneyiniz.” (Doğuş, 1935/19, s. 9).

Bununla birlikte kısa süreli bilmece yarışması da düzenlenmiştir. Yine burada da öz Türkçe sözcüklerin kullanımı teşvik edilmiştir:

“Öz Türkçe Bilmecemiz

Bilmecemizde yad kelimelerin yerine karşılık olarak öz Türkçe kelimeler bulacaksınız. En iyi karşılığı bulanlar mükafatımızı alacaktır.” (Doğuş, 1935/19, s. 9); *“Gelecek nüshamızda yeni ve bam başka bir şekilde başlayacak olan bol mükafatlı bilmecemizi sabırsızlıkla bekleyiniz.”* (Doğuş, 1934/13, s. 9); *“Doğuş mecmuası bilmece kuponu”;* (Doğuş, 1934/14, s. 9); *“Yukarıda aralarına konan fazla harfları çıkararak 25 harften ibaret öz Türkçemizle bir cümleyi bulunuz. Halledenlerden birinciye hikaye kitabı ikinciye duvar takvimi, üçüncüden onuncuya kart verilecektir.”* (Doğuş, 1935/15, s.8).

Tefrikalar hâlinde yayımlanan yabancı sözcükler, bunlara önerilen karşılıklar, örnek cümleler aşağıdaki gibidir:

*Yabancı kökenli sözcük > Türkçe önerilen sözcük: “-varsa- örnek cümle”
sayı no-sayfa no*

1. **âbide** > **anıt**: “İstanbul bir anıtlar şehridir.”, “İstanbul, Atatürk için, heykelli bir anıt yaptıрмаğa karar verdi.” (21-7).
2. **âciz** > **eksin**: “İnkılâp, âcizlerin işi değildir” > “Devrim, eksinlerin işi değildir” (21-7).
3. **âciz kalmak** > **eksinmek**: “Devrimciler büyük zorluklar karşısında, eksinmek değil, şevklerini artırmalıdır.” (21-8).
4. **âcz** > **eksinlik**: (21-7).
5. **âcz duymak** > **eksinmek**: “Devrimciler büyük zorluklar karşısında, eksinmek değil, şevklerini artırmalıdır.” (21-8).
6. **arz** > **sunum**: “Güdümlü ekonomi sunum ve istem kanunlarını altüst etti.”, “Bu yıl dokuma piyasasında sunum az, istem çoktur.” (22-8).
7. **asayiş** > **güvenlik**: “Yurdda güvenlik ve baysallık, ülkümüzdür.” (21-7).
8. **askeri** > **süel (militaire)**: “Not: 'asker' kelimesi 'soldat' anlamına Türkçedir.” (20-8).
9. **basiret** > **öngörü**: “İnsan hiç bir işte öngörüsünü kaybetmemeli.” (23-8).
10. **beyanat** > **diye**: (23-7).
11. **cemiyet** > **sosyete**: “Türk cemiyeti” > “Türk sosyetesı”; “Not: Türk kökünden gelen 'cemiyet' şu anlamda kullanılacaktır: Hilaliahmer cemiyeti-Kızılay cemiyeti, Dil cemiyeti, Gazeteciler cemiyeti” (20-8).
12. **cihet** > **yön**: “Bu meseleyi hangi yönünden düşünürseniz kolay olmadığını görürsünüz.” (22-8).
13. **çarei hal** > **çözge**: “Bu işte nasıl bir çözge bulacağımızı bilemiyorum.” (23-7).
14. **çarei hal** > **kotarma yolu**: “Bu işin kotarma yolu nedir?” (23-7).
15. **efkârı umumiye** > **kamoy** (kamuğ oy'dan): “Almanyanın silâhlanma davasında İngiltere kamoyu ikiye ayrılmıştır.” (23-8).
16. **ehemmiyet** > **önem**: (21-8).
17. **ehemmiyet vermek** > **önemek**: “Son yıllarda en çok ehemmiyet verdiğimiz işler, sinai teşebbüsattır.” > “Son yıllarda en çok önediğimiz işler, endüstri girişimleridir.” (21-8).
18. **emniyet** > **güvenlik**: “Yurdda güvenlik ve baysallık, ülkümüzdür.” (21-7).
19. **emri vaki** > **olut**: “Almanya, silahlanmakla, Avrupayı yeni bir olut karşısında bıraktı.” (22-7).
20. **fikri muzıner** > **gütge**: “Bu adamın bir türlü anhyamadığım bir gütgesi var.” (22-8).
21. **hâkim** > **egemen**: (20-8).
22. **hâkimiyet** > **egemenlik**: “Hakimiyet milletindir.” > “Egemenlik ulusundur.” (20-8).
23. **halletmek** > **eritmek**: “Su şekeri eritir.” (23-7).
24. **halletmek** > **açmak**: “Bilmece açmasına merak ettiniz mi?” (23-7).

25. **halletmek** > **çözmek**: “Bilmece açmasına merak ettiniz mi?” (23-7).
26. **halletmek** > **kotarmak**: “Aramızda bütün anlaşmazlıkları kotardı.” (23-7).
27. **hatve** > **adım**: “Maarif müesseselerimiz, her gün yeni hatvelerle, tekamül etmektedir.” > “Kültür kurulumlarımız, hergün, yeni adımlarla evrinmektedir.” (22-7).
28. **huzur** > **baysallık**: “Yurdda güvenlik ve baysallık, ülkümüzdür.” (21-7).
29. **hür** > **özgen**: (T.Kö). (20-8).
30. **hürriyet** > **özgenlik**: (20-8).
31. **ictimai** > **sosyal**: (20-8).
32. **idare** > **güdem**: “İstanbula gelen uçak bir Fransız pilotunun güdemi altında idi.” (22-8).
33. **idare (administration)** > **yönetim**: “Türk Devletinin yönetim şekli Cumhuriyettir.” (22-8).
34. **idare (idare yeri anlamında)** > **yönetge**: “Dün tütün yönetgesine gitmiştim.” (22-8).
35. **idare etmek** > **yönetmek**: “Devlet yönetmek kolay değildir.” (22-8).
36. **idare etmek** > **güdemek**: “Türk Kuşunda uçak güdemeği öğreniyorum.” (22-8).
37. **inkılab** > **devrim**: “Biz henüz devrim içindeyiz.” (23-7).
38. **inkılâp** > **devrim**: (21-8).
39. **inkışaf** > **gelişim**: “Türkiyenin ekonomik gelişimi günden güne artıyor.” (20-8).
40. **inkışaf** > **gelişme**: (20-8).
41. **inkışaf etmek** > **gelişmek**: (20-8).
42. **inkışaf ettirmek** > **geliştirmek**: (20-8).
43. **intihap** > **seçim**: “Kamutay seçimi dört yıl sonra olacaktır.” (24-8).
44. **intihap etmek** > **seçmek**: “Bu iki tablodan hangisini seçtiniz”. (24-8).
45. **istihsal etmek** > **üretmek**: (22-7,8).
46. **istihsal etmek** > **yoğaltmak**: (22-8).
47. **istikamet** > **yönet**: “Ekonomik siyasamız yeni bir yönette ilerlemektedir.” (22-8).
48. **istiklal** > **erkinlik**: “İstiklâl mücadelesi” > “Erkinlik savaşı” (20-8).
49. **istiklal** > **bağımsızlık**: (20-8).
50. **itimad** > **güven**: Not: güven ve güvenç kelimelerinde şu ayrıma dikkat edilmelidir. 1. “Orduya güvenimiz vardır.” 2. “Ordu bizim güvencimizdir.” (21-7).
51. **itimad etmek** > **güvenmek**: (21-7).
52. **küşad** > **açım**: “Dün yeni bir resim sergisinin resmi küşadında bulunduk.” > “Dün yeni bir resim sergisinin açım töreninde bulunduk.” (21-8).

- 53. maarif > kültür:** “Maarif müesseselerimiz, her gün yeni hatvelerle, tekamül etmektedir.” > “Kültür kurulularımız, hergün, yeni adımlarla evrinmektedir.” (22-7).
- 54. mahkeme > hakyeri:** “Türkiyede hakyerleri bağımsızdır.” (20-8).
- 55. mahsul (genel olarak) > ürüt:** “Buhran yüzünden Avrupada yalnız maddi sıkıntı artmış değildir, yüksek fikir ve sanat ürütlerinin de gittikçe azaldığını görüyoruz.” (22-8).
- 56. mahsul (genel olarak) > ürün:** “Bu yıl endüstri ürünlerimiz iç pazarda, tarım ürünlerimiz dış piyasalarda çok istek görmüştür.” (22-8).
- 57. maksat > erge:** “Kültür işlerinde ergemiz bütün yurtdaşları yüksek bir bilgi düzeyine çıkarmaktır.” (23-8).
- 58. mamur > bayındır:** “Ankara bayındır bir şehir olmuştur.” (20-8).
- 59. mamuriyet > bayındırlık:** “Memleket bayındırlık yolundadır. Bütün devlet yapı işleri bayındırlık bakanlığına bağlanmıştır.” (20-8).
- 60. mana > anlam:** “Bu kelimenin ne anlama geldiğini bana söyler misiniz?” (23-7).
- 61. manzara > görey (paysage):** “Çamlıca sırtları İstanbul'un en canlı göreylerinden biridir.” (24-7,8).
- 62. manzara > görünüm:** (24-7,8).
- 63. manzara > görüm:** “Bu şehir insanının yoksulluk görümü insana acı geliyor.”, “Bu meselenin sosyal görümü üzerinde durmak isteriz.” (24-7,8).
- 64. mebus > saylav:** “bağımsız saylavlar” (20-8).
- 65. mektep > okul:** (21-7).
- 66. menfaat > asıg:** “Türkiyede yoğatmanlarla üretmenler arasında asıg kavgası yoktur.” (22-8).
- 67. merasim > tören:** “Reisi Cümhura askerî merasim yapılmak usuldendir.” > “Cumur Başkanına süel tören yapılmak usuldendir.” (21-8).
- 68. merhale > yüğrüm:** “Dil işi büyük hareketin yeni bir yüğrümüdür.” (22-7).
- 69. merkezi sıklet > dengey:** “Fransız parlamentosunun dengeyi şimdi yarı sağdadır.” (24-8).
- 70. muntaka > bölge:** “serbest muntaka” > “özgür bölge” (20-8).
- 71. millet > ulus:** “Biz erkin bir ulusun çocuklarıyız.” (20-8).
- 72. muallim > öğretmen:** “Cumhuriyet okullarının genç kafalı eğitimlere ihtiyacı vardır.” (21-7).
- 73. muharebe > savaş:** “Biz istiklal muharebesinde Türk seciyesinin kuvvetine dayandık.” > “Biz erkinlik savaşında Türk ırsının kuvvetine dayandık.” (21-7).
- 74. muvazene > denge:** “Arkadaşım dengesini kaybederek düştü.” (24-8).
- 75. mücadele > savaş:** “erkinlik savaş” (20-8).

76. **müessese** > **kurum**: “Maarif müesseselerimiz, her gün yeni hatvelerle, tekamül etmektedir.” > “Kültür kurulularımız, hergün, yeni adımlarla evrinmektedir.” (22-7).
77. **mühim** > **önemli**: “Son yıllarda ekonomik işlere büyük önem vermekteyiz.” (21-8).
78. **mülki** > **sivil**: (20-8).
79. **münakaşa** > **aytışma**: “Bu iki adam arasında her aytışma, kavgaya varır.” (23-8).
80. **münakaşa etmek** > **aytışmak**: (23-8).
81. **müntahip** > **seçmen**: “Ben İstanbul’un ikinci seçmenlerindenim.” (24-8).
82. **müntehab** > **gözde**: (24-8).
83. **müntehab** > **seçkin**: “Bay ... Türkiyenin seçkin yazarlarından.” (24-8).
84. **mürebbi** > **eğitmen**: (21-7).
85. **müsavat** > **eşitlik**: “Türkiyede kadın, erkek eşitliği cumhuriyetin eseridir.” (21-8).
86. **müsavi** > **eşit**: “Türk kanunları karşısında bütün yurddaşlar eşittir.” (21-8).
87. **müstacel** > **evgin**: “Yurdu bayındırmak, evgin işlerimizin başında gelir.”, “Dün Ankaradan bir evgin telgraf aldım.” (21-7).
88. **müstahsil** > **üretmen**: “Türkiyede yoğatmanlarla üretmenler arasında asığ (menfaat) kavgası yoktur.” (22-8).
89. **müstakil** > **erkin**: “Biz müstakil bir milletin çocuklarıyız.” > “Biz erkin bir ulusun çocuklarıyız.” (20-8).
90. **müstakil** > **bağımsız**: “müstakil mebuslar” > “bağımsız saylavlar”, “Türkiyede mahkemeler müstakildir.” > “Türkiyede hakyerleri bağımsızdır.” (20-8).
91. **müsteblik** > **yoğatman**: “Türkiyede yoğatmanlarla üretmenler arasında asığ (menfaat). kavgası yoktur.” (22-8).
92. **mütevazın** > **denk**: “Denk bir bütçe esastır.” (24-8).
93. **mütevazın** > **dengeşik**: “Türkiyenin dış tecimi engeşiktir.” (24-8).
94. **müzakere** > **görüşme**: “Bükreş görüşmelerinden sonra bu iş için daha hiç bir görüşüde bulunmadık.” (23-8).
95. **müzakere** > **görüşü**: “Bükreş görüşmelerinden sonra bu iş için daha hiç bir görüşüde bulunmadık.” (23-8).
96. **nafia** > **imar etmek**: (20-8).
97. **nafia** > **bayındırmak**: “Biz yurdumuzu bayındırmaktan ve geliştirmekten başka bir şey düşünmüyoruz.” (20-8).
98. **netice** > **sonuç**: “temin ettiğimiz neticeler” > “elde ettiğimiz sonuçlar” (21-7).

99. **nezaret** > **görü**: “Bu evin denize olan görüsünü başka hiç bir yerde bulamazsınız.” (24-8).
100. **nutuk** > **söylev**: “İsmet İnönü dün yeni bir söylev verdi.” (23-7).
101. **rağbet** > **istek**: “Bu yıl endüstri ürünlerimiz iç pazarda, tarım ürünlerimiz dış piyasalarda çok istek görmüştür.” (22-8).
102. **rakıp** > **önürdeş**: “Bay ... yüksek zekası ile bütün önürdeşlerini yıktı.” (23-8).
103. **rekabet** > **önürdeşme**: “Ekonomi işlerinde lüzumsuz önürdeşmelerin zararını çekiyoruz.” (23-8).
104. **rekabet etmek** > **önürdeşmek**: “Önürdeşmek, her zaman faydalı değildir.” (23-8).
105. **safha** > **evre**: “Şimdi biz inkişafı iktisadînin en nazik safhasında bulunuyoruz” > “Şimdi biz ekonomi gelişimin en nazik evresinde bulunuyoruz.” (22-7).
106. **sanayi** > **endüstri**: (20-8).
107. **seciye** > **ıra**: “Biz istiklal muharebesinde Türk seciyesinin kuvvetine dayandık.” > “Biz erkinlik savaşında Türk ırsının kuvvetine dayandık.” (21-7).
108. **serbest** > **özgür**: “serbest mıntaka” > “özgür bölge” (20-8).
109. **seviye** > **düzey**: (23-8).
110. **sevk** > **güdüm**: “güdümlü ekonomi (economic dirigee)” (22-8).
111. **sevk etmek** > **güdemek**: (22-8).
112. **sevki tabii** > **içgüdü**: “İnsanlar akıllariyle, hayvanlar içgüdüleriyle hareket ederler.” (22-8).
113. **sınâî** > **endüstriel**: (20-8).
114. **sukutu hayal** > **umusa**: “Kendisinden o kadar iş beklediğimiz bu zad, bizi ne çabuk umusaya uğrattı.” (23-8).
115. **sukutu hayala uğramak** > **umusanmak**: (23-8).
116. **sureti tesviye** > **anlaşıt**: “İki taraf da bu güne kadar hiç bir anlaşıt bulamadılar.” (23-7).
117. **sükun** > **baysallık**: “Yurdda güvenlik ve baysallık, ülkümüzdür.” (21-7).
118. **şirket** > **sosyete**: “şeker şirketi” > “şeker sosyetesı” (20-8).
119. **tadil etmek** > **değişmek**: “Kanunları ancak kamutay değiştirebilir.”, “Son parti programda pek önemli değişiklikler vardır.” (22-7).
120. **tadil etmek** > **azaltmak**: (22-7).
121. **tahlil** > **çöze**: “Bu mesele hakkındaki çözenizi akla yakın bulmuyorum.” (23-7).
122. **tahlil etmek** > **çözelemek**: “Bu yazıyı dikkatle çözelemek lazımdır.” (23-7).

123. *tahlili* > *çözel*: (23-7).
124. *takdir etmek* > *değerlemek*: “Halk, kendisi için çalışanları ergeç değerler.”, “Bu iş için çektiğiniz sıkıntıyı değerlemiyor değilim.” (22-7).
125. *talep* > *istem*: “Güdümlü ekonomi sunum ve istem kanunlarını altüst etti.”, “Bu yıl dokuma piyasasında sunum az, istem çoktur.” (22-8).
126. *tarzı hal* > *anlaşıt*: “İki taraf da bu güne kadar hiç bir anlaşıt bulamadılar.” (23-7).
127. *tarzı rüyet* > *görüş*: “Bu iş üzerinde görüşlerimizi uzlaştırmağa ben imkan göremiyorum.” (24-8).
128. *tayin* > *belit*: (22-7).
129. *tayin* > *atama*: “Gazetelerde yeni atamalar listesi bugün çıktı.” (22-7).
130. *tayin etmek* > *belitmek*: “Türkçe yazılarda, yeni kelimelerin kullanım yerini eyi belitmek lâzımdır.” (22-7).
131. *tayin etmek* > *atamak*: “... Konsolosluğuna Bay ... atanmıştır.” (22-7).
132. *taziyet* > *başsağlığı*: “Bütün hükümetler Marşılın ölümü üzerine Polonyaya başsağlığı telgrafı çektiler.” (24-8).
133. *taziyet etmek* > *başsağlamak*: (24-8).
134. *taziyet etmek* > *başsağlığı dileğinde bulunmak*: (24-8).
135. *taziyet etmek* > *başsağlığı dilemek*: “Size başsağlığı dilerim.” (24-8).
136. *teatiyi efkar* > *oylaşma*: “Uzun uzadıya oylaşmadan sonra, istediğimiz gibi karar verebildik.” (23-8).
137. *teatiyi efkar etmek* > *oylaşmak*: (23-8).
138. *tecrübe* > *deneç*: (23-7).
139. *tecrübe etmek* > *denemek*: (23-7).
140. *tekâmül* > *evrim*: “Biz inkulâpçıyız, tekâmülcü değiliz.” > “Biz devrimciyiz, evrimci değiliz.” (22-7).
141. *tekâmül etmek* > *evrinmek*: “Maarif müesseselerimiz, her gün yeni hatvelerle, tekamül etmektedir.” > “Kültür kurulularımız, hergün, yeni adımlarla evrinmektedir.” (22-7).
142. *temin etmek* > *inaçlamak*: “Bu işin böyle olduğuna sizi inançlarım.” (21-7).
143. *temin etmek* > *inan vermek*: “Bu işin böyle olmadığı hakkında kendisine inan vermeğe (Kendisini temin etmeğe) çalıştım.” (21-7).
144. *temin etmek* > *sağlamak*: “İşimi ancak banka yoluyla sağlyabildim.” (21-7).
145. *temin etmek* > *elde etmek*: “temin ettiğimiz neticeler” > “elde ettiğimiz sonuçlar” (21-7).
146. *teminat* > *inanca*: (21-7).
147. *terbiye (education)*. > *eğitim*: “Her öğretmen eğitim usullerini bilmez.” (21-7).

- 148. terbiye etmek > eğitmek:** “Biz çoktan beri gençliği yeni zamanlar için eğitmek istiyoruz.” (21-7).
- 149. tesanüt > dayanışma:** “En büyük kuvvet yurtdaşlar arasında dayanışmadır.” (23-8).
- 150. tevazün > denklik:** “Devlet yönetiminde bütçe denkliği birinci şarttır.” (24-8).
- 151. tevin etmek > denkleştirmek:** “Bütçemizi denkleştirinceye kadar ne çektiğimizi biz biliriz.” (24-8).
- 152. tevin etmek > dengeştirmek:** (24-8).
- 153. ticaret > tecim:** “Dış tecim işlerimiz yolundadır. Türk tecimlerinin kuvvetlenmesi ve artmasını arzu ederiz.” (24-8).
- 154. ticari > tecimel:** (24-8).
- 155. tüccar > tecimer:** (24-8).
- 156. viche (direktif) > yönerge:** (22-8).
- 157. ziraat > tarım:** “Bu yıl endüstri ürünlerimiz iç pazarda, tarım ürünlerimiz dış piyasalarda çok istek görmüştür.” (22-8).

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dilin canlılığı ve tarihsel süreçte değişkenliği prensiplerine güzel bir örnek olan Türkçe, tarih boyunca birçok yabancı dil ile etkileşimlerde bulunmuştur. Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca, vb. birçok dilden sözcüğü içinde barındıran Türkçe, Atatürk’ün yapmış olduğu devrimler sonucunda bir arınma dönemine girmiştir.

Biz bu çalışmamızda bu yenilikler döneminde açılan Halkevleri örnekleminde Kars Halkevinin çıkarmış olduğu Doğu dergisinde düzenlenen “Öz Türkçe Yazı Müsabakası” öncülüğünde yabancı sözcüklere karşılık olarak önerilen sözcükleri derlemeye çalıştık. Çalışmamızın sonucunda bazı sözcüklerin bugün Türkçe Sözlük’te yer aldığını ve işlek bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Türkçe Sözlük’te olan sözcükler şunlardır:

“açmak, adım, anıt, anlam, atama, atamak, ayıtışma, ayıtışmak, azaltmak, bağımsız, bağımsızlık, başsağlığı dileğinde bulunmak, başsağlığı dilemek, başsağlığı, baysallık, belit, bölge, çözmek, dayanışma, değerlemek, değişmek, denemek, denge, dengeşik, denk, denkleştirmek, denklik, devrim, düzey, egemen, egemenlik, eğitim, eğitmek, eğitmen, elde etmek, endüstri, endüstriyel, erkin, erkinlik, eşit, eşitlik, evgin, evre, evrim, görü, görüm, görünüm, görüş, görüşme, gözde, güdüm, güven, güvenlik, güvenmek, ıra, içgüdü, imar etmek, inanca, istek, istem, kotarma yolu, kurum, kültür, okul, oylaşma, oylaşmak, öğretmen, önemli, özgür, sağlamak, savaş, saylav,

seçim, seçkin, seçmek, seçmen, sivil, sonuç, sosyal, sosyete, söylev, sunum, tarım, tecim, tören, ulus, üretmek, yoğaltmak, yön, yönerge, yönetim”.

Bununla birlikte Türkçe Sözlük’te olmayan sözcükler de mevcuttur:

“anlaşit, başsağlamak, bayındirmek, belitmek, çöze, çözel, çözelemek, çözge, deneç, dengeştirmek, dengey, diyev, eksin, eksinlik, eksinmek, eksinmek, erge, evrinmek, görey (paysage), görüşü, güdem, güdemek, güdemek, gütege, hakyeri, inaçlamak, inan vermek, kamoy (kamuğ oy’dan), olut, önemek, önürdeş, önürdeşme, önürdeşmek, özgen, özgenlik, süel (militaire), tecimel, tecimer, umusa, umusanmak, üretmen, ürün, ürüt, yoğatman, yönet, yönetge, yüğrüm”.

Listede bazı sözcükler için önerilen teklifler ne yazık ki yine Türkçe değildir: *menfaat* (Arapça: Akalın, 2011, s.1652), *sosyete* (Fransızca: Akalın, 2011, s.2145), *endüstri* (Fransızca: Akalın, 2011, s.799), *endüstriyel* > *endüstriyel* (Fransızca: Akalın, 2011, s.799) gibi. Bununla birlikte bazı sözcükler de Türkçe Sözlük’te bulunmakla beraber önerilen anlamlarından farklıdır: yoğaltmak “*tüketmek*” (Akalın, 2011, s. 2598), erkinlik “*liberalizm, erkin olma durumu, serbestlik*” (Akalın, 2011, s. 812), görüm “*görme yetisi*” (Akalın, 2011, s. 971), dengeşik “*dümen sisteminde yelpazenin itme merkezinin yakınına konulan ek dümen*” (Akalın, 2011, s. 812),

Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki geçiş evresi göz önünde bulundurulduğunda Türkçeleştirme gayesi içinde çaba gösteren Doğuş’ta bugünkü ölçünlü dile göre bazı yazım farklılıkları mevcuttur: *yurdda* (21-7), *vermeğe* (21-7), *etmeğe* (21-7), *yoliyle* (21-7), *sağlyabildim* (21-7), *zemanlar* (21-7); *yurddaşlar* (21-8), *akillariyle* (22-8), vb.

Doğuş’ta yukarıda bahsi geçen toplam 157 sözcük üzerine Türkçe karşılık önerilmiştir. Bunlardan 48 tanesi Güncel Türkçe Sözlük’te yer almazken, 109 tanesi Güncel Türkçe Sözlük’te bulunmaktadır. Buradaki sayı bize net bir fikir vermemekle birlikte, derginin bu çabasının amacına ulaştığını söylemek mümkündür. Doğuş’un yabancı kökenli sözcüklere Türk dilinin gramer, söyleyiş biçimi ve terim yapma kuralına uygun örnekler sunması Türk dilinin sadeleştirilmesi çalışmalarını için önemli bir örnek olarak gösterilebilir.

7. SUMMARY

Turkish, which is an example of a living entity language, has interacted with many foreign languages throughout history. Arabic, Persian, French, German, etc. Turkish, which contains words from many languages, entered a period of liquidation as a result of the revolutions made by Atatürk.

In this study, we tried to compile the words suggested in response to foreign words under the leadership of the "Pure Turkish Writing Competition" organized in the *Doğuş* journal published by Kars Community Center, in the sample of community centers opened during this period of innovations. As a result of our study, we see that some words are included in the Turkish Dictionary. The words in the Turkish Dictionary are:

“açmak, adım, anıt, anlam, atama, atamak, aytışma, aytışmak, azaltmak, bağımsız, bağımsızlık, başsağlığı dileğinde bulunmak, başsağlığı dilemek, başsağlığı, baysallık, belit, bölge, çözmek, dayanışma, değerlemek, değişmek, denemek, denge, dengeşik, denk, denkleştirmek, denklik, devrim, düzey, egemen, egemenlik, eğitim, eğitmek, eğitmen, elde etmek, endüstri, endüstriyel, erkin, erkinlik, eşit, eşitlik, evgin, evre, evrim, görü, görüm, görünüm, görüş, görüşme, gözde, güdüm, güven, güvenlik, güvenmek, ıra, içgüdü, imar etmek, inanca, istek, istem, kotarma yolu, kurum, kültür, okul, oylaşma, oylaşmak, öğretmen, önemli, özgür, sağlamak, savaş, saylav, seçim, seçkin, seçmek, seçmen, sivil, sonuç, sosyal, sosyete, söylev, sunum, tarım, tecim, tören, ulus, üretmek, yoğaltmak, yön, yönerge, yönetim”.

However, there are also words that are not in the Turkish Dictionary:

“anlaşit, başsağlamak, bayındırmak, belitmek, çöze, çözel, çözelemek, çözge, deneç, dengeştirmek, dengey, diyev, eksin, eksinlik, eksinmek, eksinmek, erge, evrinmek, görey (paysage), görüşü, güdem, güdemek, güdemek, gütge, hakyeri, inaçlamak, inan vermek, kamuoy (kamuş oy'dan), olut, önemek, önürdeş, önürdeşme, önürdeşmek, özgen, özgenlik, süel (militaire), tecimel, tecimer, umusa, umusanmak, üretmen, ürün, ürüt, yoğatman, yönet, yönetge, yüğrüm”.

Unfortunately, the suggestions for some words in the list are not in Turkish: like *menfaat*: Arabic; *sosyete*, *endüstri*, *endüstriyel*: French. However, some words are included in the Turkish Dictionary today; but differs from the suggested meanings: *yoğaltmak*: “to consume”; *erkinlik*: “Liberalism”; *görüm*: “The ability to see”; *dengeşik*: “Additional rudder in the rudder system placed near the thrust center of the fan”.

Considering the transitional phase between Ottoman Turkish and Turkey Turkish, *Doğuş*, which strives to translate into Turkish, has some spelling errors compared to the standard language: *yurdda* (21-7), *vermeğe* (21-7), *etmeğe* (21-7), *yoliyle* (21-7), *sağlıyabildim* (21-7), *zemanlar* (21-7); *yurddaşlar* (21-8), *akillariyle* (22-8), etc.

Turkish equivalents have been suggested for a total of 157 words mentioned above in *Doğuş*. While 48 of them are not included in the Current Turkish Dictionary, 109 of them are in the Dictionary. Although the number

here does not give us a clear idea, it is possible to say that this effort of the magazine has achieved its purpose. Doğu's presentation of examples of words of foreign origin in accordance with the grammar, pronunciation and terminology rules of the Turkish language can be cited as an important example for studies on the simplification of the Turkish language.

8. KAYNAKLAR

- Akalın, Ş. H. vd. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arslan N. O. (2008). Türk ocağından halkevine geçişte bir örnek: Kars halkevi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 39-56
- Arslan, N. O. (2011). Kars'ta yerel basın (1929-1964). *Folklor/Edebiyat*, 17(65), 63-79.
- Atlı, C. (2013). *Kars halkevi ve faaliyetleri*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Atsız, H. N. (1997). Mühim bir dergi. *Makaleler I*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Aydoğan, E. (2006). Doğu'da bir kültür ocağı; Kars halkevi. *Atatürk Dergisi*, 5 (1), 101-121.
- Balaban, A. (2015). Yabancı kelimelere karşılık bulmada karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Turkish Studies*, 10(8), 573-596.
- Bingöl, Y. (2004). Kimlik tartışmaları ışığında Türk dil politikası. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 59(1), 27-58.
- Çelik, Z. (2005). 'Yeni' Türkçe'nin doğuşu: Türk dil devrimi. *Muhafazakâr Düşünce*, 2(6), 197-216.
- Dizdaroğlu, H. (1962). *Türkçede sözcük yapma yolları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Doğu. (1933-1949). Kars: Kars Halkevi Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (Ed.) (1998). *Yabancı kelimelere karşılıklar I- II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Huyugüzel, F. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında halkevlerinin rolü. *Atatürk Yolu Dergisi*, 6(23), 390-400.
- Kahraman, M. (2017). Türk dilinin Cumhuriyet Devri terimsel gelişim sürecine tarihi bakış (II). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1289-1312.
- Kara, Â. (2006). *Halkevleri (1932-1951)*, Ankara: 24 Saat Yayıncılık.
- Karal, E. Z. (1985). Tanzimat'tan sonra Türk dili sorunu, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi. C. II*. İstanbul: İletişim Yayınları, 314-322.
- Kaynar, M. K. & Kalkan, N. (2019). Cumhuriyet'in dil reformunu okumak: köprü mü, paravan mı?. *Mukaddime*, 10(2), 444-469.
- Levend, A. S. (1960). *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mihçioğlu, C. (1992). Türk dilinin savunulması. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47(3), 237-270.
- Ölçen, A. N. (2001). *Halkevleri*. Ankara: İnan Vakfı Yayınları.
- Özdoğan, M. (2015). Türkiye'de ulus inşası ve dil devrimi (1839-1936). *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 2(3), 227-262.

- Sarıkaya, M. (2005). Doğuşun Kars'ın sosyo-kültürel gelişimine katkısı, *Serhat Kültür*, İstanbul.
- Şirin, F. S. (2010). Cumhuriyet ideolojisinin halka benimsetilmesinde Kars halkevi ve doğuş dergisinin rolü (1933–1950). *Folklor/Edebiyat*, 16(61), 73-104.
- Tekin, N. M. (2012). *Erzurum ve Kars illeri halkevi dergileri: Yayla ve Doğuş*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yozgat: Bozok Üniversitesi.
- Tekin, T. (1994). Cumhuriyet döneminde Türkçenin gelişmesi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 5, 4-10.
- TS, (2011). Güncel Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkileri bulunmadığımı dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

